

לנוכח הפסל בבודפשט: "הנערים מרחוב פאל"

שלומית יונאי

בקיץ 2014 ביקרתי בבודפשט במסגרת סיור בעקבות היהודים והשואה. בין סיור ליד אנדרטת הנעלים על שפת הדנובה, לביקור בפרלמנט, ביקרנו ב- 11 VIA PRATE ליד בית הספר, מקום בו הוצב בשנת 2007 פסל מיוחד, שנוצר בידי הפסל ההונגרי PETER SZANYI. הפסל מתאר סצנה מתוך ספר הילדים האהוב, שרק **הארי פוטר**, אולי, הצליח יותר ממנו: **מחניים**, או **הנערים מרחוב פאל**, מאת פרנץ מולנר. בפסל מתוארת סצנה הלקוחה מתחילת הספר. נמצ'ק, הבלונדי הקטן, משחק בגולות עם חבר, שניהם בתנוחת כריעה. בצד מונח ילקוט בית ספר ונער אחר מתבונן בהם. בצד, במרחק מה, עומדים הפסטורים. שני אחים בריונים מטילי אימה. את המתח באוויר אפשר לחתוך בסכין... הרי יודעים אנו שעוד מעט קט ייקחו הפסטורים את הגולות תוך כדי שהם מכריזים "חרם". נמצ'ק וחבריו הם מנערי רחוב פאל, גיבורי הספר. הפסטורים משתייכים לאויבים, בני "החולצות האדומות", עליהם מפקד פרנץ אטש.

פרנץ מולנר נולד בשנת 1878 למשפחה יהודית מתבוללת. אביו היה רופא. בשנת 1907, בהיותו בן 29, פרסם את הספר **הנערים מרחוב פאל** או כפי שהוא ידוע בשמו העברי, **מחניים** (הופיע בשני חלקים, **מחניים ואיזהו גיבור**) – הספר ההונגרי המצליח ביותר בעולם. לימים עבר מולנר לארה"ב,

כתב מחזות שהידוע שבהם היה **ליליום**. מולנר היה בליין ונהג לאחר בנשף. יום אחד היה עליו להעיד בבית המשפט. עורך הדין שזוקק לעדותו חשש שמולנר לא יקום בזמן, כלומר מוקדם בבוקר, ליתר ביטחון בא לאסוף אותו מביתו. כשיצאו מהבית ראה מולנר, המום השינה, רחוב הומה אדם ושאל, מופתע, את עורך הדין: "כל אלה עדים שלך"?

לעברית תורגם הספר פעמיים, פעם ראשונה תורגם ע"י רות כץ ושאל קנצלר, בשנת 1940, וראה אור בהוצאת "יזרעאל". בשנת 1984 הספר תורגם בשנית בידי מרדכי ברקאי, נקרא **הנערים מרחוב פאל** וראה אור בהוצאת "זמורה ביתן".

הנערים מרחוב פאל מספר על חברות נערים עירוניים שזכו בנכס יקר ערך: יש "להם" מגרש בו הם יכולים לשחק. אל יהיה הדבר קל בעיניכם: מגרש פנוי בנוף העירוני של בודפשט. ילדי חברות "החולצות האדומות" בהנהגת פרנץ אטש יפה התואר חומדים את המגרש, והם מוכנים להילחם עליו עם גיבורינו, נערי רחוב פאל. לחבורה זו יש ארגון, היררכיה ונהלים ברורים. יש גם מנהיג, דגל, סיסמא וכללים לימי מלחמה. כולם קצינים פרט לנמצ'ק שהוא טוראי. בעת משימת ריגול וולונטרית נועזת בשטח האויב בגן הבוטני, מגלה נמצ'ק בוגד משורותיהם. כשנמצ'ק נתפס כשהוא מרגל, מצווה פרנץ אטש לטבול אותו באגם הקפוא. דבר זה לא יהיה נטול השלכות. מבחינת הקורא, ברור שנערי רחוב פאל הם "הטובים". אנו יודעים עליהם יותר, המגרש היה שלהם, ונוסף על כך, הפסטורים הבריונים הידועים לשמצה, המונצחים בפסל, הם חברי "החולצות האדומות".

חלק מהנערים חברים בארגון נוסף: אגודת הטפל. טפל הוא מרק, החומר בו מדביקים זוגיות של חלון. לאגודה כללים, פרוטוקול והתחייבויות. תפקידו של מזכיר האגודה ללעוס את הטפל לבל יתקשה חלילה. כשנודע הדבר לאדון המורה רץ, הוא מזמן את חברי האגודה, נוזף בהם ואוסר על המשך קיומה (בבודפשט בתחילת המאה העשרים היה אסור להתאגד). כשהם יוצאים מחדרו של המורה חפויי ראש, מתברר שאחד מהם הצליח בזמן הפגישה לגרד בהיחבא מעט טפל מהחלון. האגודה יכולה להמשיך את פעילותה. יום אחד כשל נמצ'ק ולא הצדיע למזכיר האגודה. כעונש הם רושמים את שמו באותיות קטנות בפרוטוקול. עונש חמור מאד. נמצ'ק נפגע עד עמקי נשמתו.

הגיע יום הקרב על המגרש. הדגל הונף, הכרוז תקע בחצוצרה. רק נמצ'ק הקטן בולט בהיעדרו עקב חום גבוה, שמרתק אותו למיטה. את המערכה מנהל המצביא (תואר לשעת חירום בלבד!), ינוש בוקה בר הלבב. הנשק: מקלות ופצצות חול. אבוי לנו, הנערים עומדים להפסיד! ברגע האחרון, כשפרנץ אטש זוהר לקראת הניצחון, משהו מכשיל אותו במרוצתו במפתיע. מתברר שהמכשול שהתגלגל לרגליו אינו אלא נמצ'ק עז הרוח, שברח מביתו וממיטת חוליו. מנהיג "החולצות האדומות" נופל, וידידו מנצחים. והנה אישה בלונדית קטנת קומה וחרדה מתקרבת אליהם. "אתה פה? אל אלוהים..." אימא של נמצ'ק. בוקה מתלווה אליה כשהוא נושא את הגיבור הקטן בזרועותיו. הרחוב ריק מאדם. נמצ'ק מברך מישהו לשלום. "את מי ברכת", שואל בוקה "את האדון המורה רץ" משיב הילד ההוזה והקודח.

אמו לא סרה ממיטתו. חבריו באים לבקרו. אפילו פרנץ אטש מנהיג האויבים מסתובב ליד הבית מודאג. אביו, החייט העני אינו יכול לגשת לבנו החולה. אין לו זמן להניח יד על מצחו הלוהט. עליו לגמור לתפור במהירות חליפה ללקוח עשיר שמאיץ בו. זה יאפשר לשלם את שכרו של הרופא. "הילד חולה? צר לי. תוכל להצר קצת במותניים, בבקשה?"

העיתונאי חיים ברעם כתב בעקבות קטע זה, "אני יכול לומר לכם בביטחון מלא, שהפרק הזה הפך אותי לסוציאליסט יותר מכל מה שקראתי בכתבי קרל מארקס ופרידריך אנגלס, שלא לדבר על נחמן סירקין או בר בורוכוב". ("כל העיר", 6 באוקטובר 2004).

בשעת ליל מאוחרת, נושאות אותו רגליו של המנהיג ינוש בוקה, אל המגרש. שם מספר לו השומר הסלובקי, שבעל המגרש עומד לבנות עליו. "מה, פה יבנה בית?" קורא בוקה ההמום מנהמת לבו.

הספר כתוב ביד אמן. הדמויות משורטטות להפליא. אנו זוכרים את צ'ונקוש, גדל הגוף, חברו של נמצ'ק בשל העט הנובע, הנוזל תמיד ומכתים את ידיו ובגדיו בדיו. את צ'לה אנו זוכרים בשל גנדרנותו, ואת קולנאי וברבש מכיוון שהם אינם חדלים מלהתקוטט. ומה עם גרב, שאחותו רקמה לחבורה את הדגל? יש התפתחויות והפתעות.

בקורס שערך המנצח רוני פורת, בו היינו שני משתתפים, איש קשיש ואני, סיפר המרצה על המשיכה הבלתי מוסברת שלו לתרבות ההונגרית. אני הזכרתי את **מחניים**. הקשיש מלמל דבר מה בשפה לא מובנת. התברר שהוא ציטט מהספר בשפת המקור: "אל תירא נמצ'ק" חזר ואמר, כפי שאמר זאת לעצמו הנער, בעת שליחות הריגול שלו בגן הבוטני – מחנה האויב.

בספרו השני של פרימו לוי **ההפוגה**, המחבר מספר על דרכו הארוכה מאד מאושוויץ הביתה, לטורינו, עם סיום המלחמה. הוא מתנהל ברכבות משא מלוכלכות בתנאים קשים, חלק מהזמן בכיוון ההפוך. יום אחד, כשירד לרגע מהרכבת על מנת לחלץ את עצמותיו, גילה שיש לרכבת קרון מרפאה ריק. קרון נקי ומצוחצח, יש בו מים, מיטות עטויות סדינים מבהיקים בלובנם... ועותק של הספר **הנערים מרחוב פאל** מאת מולנר, אותו מעולם לא קרא. בתרגום לאיטלקית.

חיים לפיד, סופר ופסיכולוג ענה לשאלה "איזה ספר ריגש אותך עד דמעות" במלים אלה: **"הנערים מרחוב פאל** מאת פרנץ מולנר. זהו ספר שלימד אותי שאין צדק בחיים, שהילד ות היא גן עדן פרוץ לכל רוח קרה, ושגם המנצחים בקרב מפסידים בסופו של דבר במלחמה".